

Rönesans Ütopyaları ve Distopyalarda Bilim Anlayışına Bakış

Overview to the Understanding of Science in Renaissance Utopias and Distopies

YAKUP AKYÜZ

Karamanoğlu Mehmetbey University

Received: 23.05.2017 | Accepted: 21.06.2017

Abstract: The idea of utopia is one of the important efforts in political philosophy in the history of thought. Plato's works *Republic* and *Laws* are seen as the first state of utopia. The idea of utopia was discussed in the Renaissance period again. One of the factors that influence this period is the idea of science. Starting from the Thomas More's *Utopia* was discussed thought of science will be given in the ideal state. Even in the state to maintain order utopia, which based on the perception of science education and founded on it. Bacon's *Solomon's House* has been seen as an institution grounded in modern Science Academy. However, dystopias, written as a criticism against the idea of the socialist state gave place to science and education in the twentieth century. Dystopias took the science ideological attitude and science and scientists was presented by the order of the state. This issue especially has emerged dystopia of Orwell's *1984*, Aldous Huxley's *Brave New World* and Zamyatin's *We (Miy)*.

Keywords: Utopia, dystopia, republic, science, Renaissance.

© Akyüz, Y. (2017). Rönesans Ütopyaları ve Distopyalarda Bilim Anlayışına Bakış. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 7 (1), 147-164.

Giriş

Ütopyalar düşünce tarihinde özellikle Batı düşüncesinde önemli olup, aynı zamanda Batı düşüncesindeki değişim ve dönüşümü yansıtır. Kavram üzerinden siyaset felsefesi ele alınarak, siyasi düşünce kurgulanmak istenmiştir. Amacımız Rönesans düşüncesi ile beraber tekrar ele alınan bu kavram üzerinden kurgulanan siyasal sistemlerde yeni bilim olgusunun nasıl ele alındığını ve değişim gösterdiğini ortaya koymaktır.

Ütopya düşüncesi kavram olarak 1516 yılında Thomas More (1478-1535) tarafından döneminin devlet yönetimi anlayışına eleştiri getirmek için kullanılmış, aynı zamanda devlet ve siyaset düşüncesini tasarlamak için siyasal sistem öngörür. More, eserinde ideal olduğunu düşündüğü siyaset ve devlet tasarımında bulunmuştur. Kendisi bu kavramı dostu Peter Giles'e (1486-1533) yazdığı mektupta, "ütopya gerçeğin adeta bala bandırılmış halinde olduğu gibi, insanların zihinlerine daha bir sevimlice girebileceği bir kurgudur" şeklinde tanımlamıştır (Riot-Sarcey, 2003: 257). Kelime kavramsal olarak ise Latince ütopya (ütöpa) terimi bir tür sözcük oyunuyla Eski Yunanca'da "yer" anlamına gelen "topos" sözcüğünün önüne yokluk bildiren "ou" ile iyilik bildiren "eu" ekini ayrı ayrı getirerek, "iyi ama olmayan yer" anlamında kullanılmıştır (Güçlü, 2003: 1507). Tam karşıtı olarak dystopya kavramı kullanılmaktadır. "Dys" öneki, yadsıma olarak değil de, Yunanca'dan gelme "eu" (iyi) adlı gibi kabul edilen "u" ya karşıtıdır. Olumsuz ütopyalar ifadesi de kullanılmaktadır (Riot-Sarcey, 2003: 132). Anti ütopya kavramını ise İngiliz düşünür John Stuart Mill (1806-1873) 1868 yılında Avam kamarasında muhaliflerini eleştirmek maksatlı kullanmıştır (Kumar, 2006:172).

İdeal bir devlet düzeni tasarlamak siyasal düşünüşün gerekliliği olarak İlkçağ düşüncesinden itibaren düşünce tarihinde göze çarpan ve dillendirilen bir husus olarak görülmektedir. İdeal devlet özlemi İlkçağ düşüncesinde Platon'un (M.Ö.427-M.Ö.347) eserlerinde kayıp Atlantis adası halkına özlem şeklinde olduğu gibi, (Platon, 1997: 112e-121c. Platon, 1997: 25d) dönemin diğer eserlerinde de bu husus dile getirilir. Jambulos eserinde ideal bir güneş adası halkına özlemine dile getirir. Dönemin komedyeni Aristophanes'in (M.Ö.456-M.Ö.386) eserlerinde de ideal bir toplum arzusu göze çarpar. Siyaset tasarımında etki eden en önemli eser ise Platon'un *Devlet* adlı eseri olmuş, düşünce tarihinde ütopya düşüncesinin atası sa-

yılmıştır (Flew, 1995: 11). Kendisinden sonra, eserde dile getirdiği aileyi yok sayma ve mülkiyet edinmeyi yasaklayan fikirleriyle ütopya düşüncesinin temel konularında fikir babalığı yapmıştır (Platon, 2000: 414c-417b,415a-c,454d,466de). Platon'da ütopya bilgi ve varlık anlayışının zaruri gerekliliği ideal devletin yeryüzüne yansıtılmasıdır. Ancak fikirleri ile döneminde bir ayrışmaya da yol açmıştır. Bu fikirlere karşı en şiddetli eleştiriler kendi öğrencisi Aristoteles (M.Ö.384-M.Ö.322) tarafından yöneltilmiştir (Aristoteles, 2015: 1260b-1266b). Platon aslında dile getirdiği fikirleriyle Atina polis devletine ve demokrasisine eleştiri getirmekte ancak pek yeni bir şey de söyleyemeyerek Sparta polis devletinin etkisi altında kalmaktadır. Kendisi de son dönemde ideal devlet anlayışını yansıttığı bir diğer ütopyik devlet tasarımı olan *Nomoi (Yasalar)* adlı eserinde, ideal iyi devletin *Devlet* adlı eserindeki olduğunu *Yasalar'ın* ondan sonra geldiğini söyler (Platon, 2007: 739a-e). O, bu eserinde pratikte Atina polis devletinin siyasal yaşamına daha yaklaşmış, ideal olanı gerçek olanla uzlaştırma çabası içine girmiştir.

Ancak İlkçağ sonrası Batı ortaçağ düşünce dünyasında ütopya türü eserlere düşünce tarihinde pek rastlanamayıp, döneme hâkim karakterini veren olgu, kilise etkisinde Aristoteles düşüncesi etrafında şekillenen dogmatik, patristik felsefedir. Hristiyan geleneği içinde tasarlanmış mutluluk adası fikirleri cennet kavramının bir gölgesi olmaktan öteye geçememiştir (Akşit, 1973: 28). Siyasal ütopyaların düşünce tarihinde yer alması Rönesans devrine kadar pek rastlanmaz. Bu andan itibaren de her alanda olduğu gibi siyaset ve kavramları üzerine düşünüş tekrar başlamış ve bunlardan bir tanesi de yeniden değişen ve dönüşen düşünce algısı içinde devlet ve siyaseti kurgulamak olmuştur. Kurgulama da dikkat çeken husus, ideal olana bağlı kalmak koşuluyla yeni olanın (bilim) parametreleriyle toplum ve devleti dizayn etmek olmuştur.

Rönesans düşüncesiyle beraber ütopya diyebileceğimiz birçok eser yazılarak, bu eserlerde ideal toplumun nasıl olması gerektiği bütün yönleriyle ele alınmaya başlanmıştır. Bu eserlerde dile getirilmeyen hiçbir şey kalmamış, devlet ve toplumsal yapı bütüncül olarak tasarlanmıştır. Bu dönemde yazılan eserlere örneklem olarak Campanella'nın (1568-1639) *Güneş Ülkesi*, Francis Bacon'un (1561-1626) *Yeni Atlantis'i*, Thomas More'un Ütopya'sı, Jean Valentin Andrea'nın (1586-1654) *Reipublicae Christiaopoli-*

tanea'sı James Harrington'un (1611-1677) *Oceana'sı* (1656) söylenebilir. Bütün bu eserlerde dikkat çeken husus istenilen anlamda bütüncül bir devlet tasarımının dile getirilmiş olmasıdır.

Bu ütopyalar kapalı bir toplum (ada) yapısı öngörerek toplumu tasarlamış, ancak tasarladıkları toplumda mülkiyeti ve aileyi yok ederek kendinden sonraki sosyalist toplum görüşlerine ilham vermişlerdir. Ütopya düşüncesi bu bağlamda daha çok sosyalist toplum teorilerine yol açmıştır. Bu durum 20. yüzyılda karşımıza çıkacak olan ütopya karşıtlığını da beraberinde getirmiştir. Bu yönüyle ütopya düşüncesi eleştiri getiren düşünce biçimi olmaktan çıkarak bizzat eleştirilen düşünce şekline evrilmiştir.

Rönesans sonrası yazılan sosyalist ütopyaları kurgulayanlar ve yeni toplum düşünenler Saint-Simon (1760-1825), François-Charles Fourier (1772-1837) ve Robert Owen (1771-1858)'dir. Robert Owen, Yeni Bir Toplum Görüşü (A New View of Society, 1813) isimli eseri sosyalist toplum arayışında ütopya düşüncesine yön vermiştir. Bu düşüncelerden yola çıkarak yazılan Edward Bellamy'nin (1850 - 1898) "Geçmişe Bakış", William Morris'in (1834-1896) "Düş Dünyasından Haberleri", H. G. Wells'in (1866-1946) "Zaman Makinası" da sosyalist edebi ütopyalardandır (Krishan, 2005: 95-101). Bu eserlerde ideal sosyalist toplum arayışında kökeni Platon'a kadar giden bir düşünce geleneğinin idealize edildiği görülmektedir. Aslında yapılmak istenen sosyalist devlet teorisini ideal olandan çıkarıp gerçek haline getirme çabasıdır. Bu bağlamda yapılan tartışmalardan biride sosyalist düşüncenin ne kadar gerçeğe yaklaşmış yaklaşmadığı tartışmasıdır. Marx, (1818-1883) ütöpik söylemin sosyalizme zarar vereceğini beyan etmiştir. Ütöpik söylemdeki gerçeğe dönüşmemiş sosyalist fikirler sosyalizme zarar verecektir. Bu nedenle o, ütöpik sosyalizmden bilimsel sosyalizme geçilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu tarzda yazılmış sosyalist ütopya eserlerini de küçümseyerek ve eleştirel bir tarzda "geleceğin lokantalarına yemek tarifleri yazmam" ifadesi ile sosyalist ütopyaları değerlendirmiştir (Krishan, 2005: 98. Huberman, 2008: 44-45).

20. yüzyılda sosyalist devrimlerin etkisiyle oluşan siyasal sistemlere (faşizm, sosyalizm, komünizm) ve modern dönemin getirdiği karmaşaya, bürokratik yapıya ve mutlak devlet yapısına karşı distopya düşüncesi eleştirel olarak kendini gösterir. Rönesans'la beraber ümidi içinde barındıran ütopyalar artık korkunun, ümitsizliğin, zorbalığın ve katı devlet sistemle-

rinin adı olmuştur. Bu değişim ve beraberinde getirdiği olgular değişik düşünürler tarafından dile getirilmiştir.

Ütopyadan distopyaya geçişkenlik gösteren diyalektik dönüşümde hemen hemen toplumu ilgilendiren her konu bu eserlerin ilgi alanına girmiştir. Korku ütopya yazarları, dönemin şartlarını değerlendiren bakış içinde bütüncül ve eleştirel bir yapı tesis etmek istemişlerdir. Eserlerde devlet, devletin yapısı, mal, mülk edinme, aile, çocuk sahibi olma, eğitim, eğitimin nasıl verileceği, ahlak, toplumsal yapılaşma, din, dini kurumlar yer almıştır. Bizim amacımız da değişim ve dönüşüm gösteren ütopya düşüncesinde bilimin rolü nedir? sorusunu cevaplandırmak olacaktır.

1. Genel Hatlarıyla Batı Düşünce Geleneğinde Bilim Düşüncesi

İnsanlar başlangıçtan itibaren öğrenme arayışı içerisinde bulunmuşlardır. İnsanın anlama ve merak duygusu ise bilim düşüncesinin temelini oluşturur. İnsan anlam arayışı içinde bakışını çoğunlukla kendisine, âleme ve Tanrı'ya çevirmiştir. Arayışın sonucundaki süreçte, insan çevreyi anlama ve anlamlandırma bağlamında hep bir çaba içerisinde olarak doğaya ve tabiata yön vermek istemiştir. Bu uğraş ise bilim ve felsefe düşüncesinin oluşmasına, gelişmesine ve çeşitlenmesine yol açmıştır.

Medeniyetler oluşturdukları bilgi birikiminin neticesinde günümüzdeki bütüncül ve kümülatif bilginin de başlangıcını atmışlardır. Medeniyetin oluşumu, gelişmesi ve yüzyılımıza aktarımı bir bilgi birikimi ve sürecin sonucudur. İlkçağlardan itibaren bütüncül bilginin elde edilmesinde her medeniyetin izi mevcuttur. Düşünce tarihine baktığımız zaman sofistler, Platon, Aristoteles, İslam düşünürleri medeniyet oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Batı düşüncesinde felsefe Platon-Aristoteles karşıtlığı içinde gelişmiş, ortaçağda Aristoteles felsefesini temel alan kilise felsefesi düşünceye yön vermiştir. Aynı dönemde İslam dünyasında düşünce çeviri hareketinin de katkısıyla büyük bir aşama kaydetmiş ve düşünürler felsefenin gelişmesine ve günümüze ulaşmasına katkı sağlayarak evrensel mirasa katkıda bulunmuştur. Felsefe ve bilim düşüncesi Rönesans'la beraber yeni bir arayışa girmiş, yeni olan bilgi anlayışı içinde gelişmeci ve ilerleyici insanın temelini oluşturmuştur. İlerlemeci insan geçmiş devirlerin aksine geleneğe dayalı bilim anlayışından koparak deneye dayalı anlayışa geçerek gelişim ve değişimi sağlamıştır (Russell B. 1969: 129).

16. yüzyıldan başlayarak gelişen modern dönemde insanın olguları değerlendirmede kullandığı ilke, doğruyu saptamada usa uygun ve ussallık ölçütünün ve deneyin temel alınmasıdır. Dogmatik tutumdan ussal açıklamaya dönük olan bu tutum geçiş dönemi özelliği taşır. Rönesans'la başlayan dönemde bireyin önemine doğru olan yöneliş, insan bilgeliliğinin ve biliminin, bilimsel gelişmenin sonsuzluğuna duyulan inancı yansıtmaktadır. Bu inanç aynı zamanda geleceğe duyulan inançtır (Öztürk, 2006: 192-193). Bilim, yeni dönemden itibaren ilerleme kavramıyla ifade edilmiştir. İlerlemeci bilim yaklaşımının ütopyacı düşüncedeki etkisi ise zenginlik, refah, bolluk mutluluk gibi kazanımların artık bilimin yardımıyla elde edilebileceği inancına dönüşmesi olmuştur. Böylece cennet yeryüzüne inecektir. İlerleme düşüncesi teknolojinin basit bir ilerlemesi değil, aynı zamanda insan zekâsı ve dehasının bir sonucu olarak anlaşılmıştır. Toplumsal mutluluğu ve huzuru yaratacak olan şey klasik ütopyaların erdemliliğe ait ilkeleri değil, bilimin ilkeleridir (Öztürk, 2006: 194).

Krishan Kumar (d.1942), Rönesans düşüncesiyle beraber oluşan bu yeni olguyu “ütopya toplumsal düşüncenin laik bir çeşididir. Rönesans hümanizminin bir eseridir. Uygulayıcıları dindar Hristiyan olsalar da ütopyaları esas itibarıyla insan aklına güven beyan etmekteydi. Diğer teffekkürlerinde durum ne olursa olsun, ütopyalarında Tanrı kenti ile değil insan kenti ile ilgileniyorlardı” sözü ile Rönesans ütopyalarına dikkat çekmiştir (Krishan, 2005: 60).

Bacon'ın “bilgi güçtür ve egemen olmaktır” anlayışı ile inşa edilen toplum ilerde karşımıza çıkacak olan modern dönemden izleri taşımaktadır. Toplum içselleştirdiği ve bilimle boyunduruk altına aldığı doğayı dönüştürerek sonrasında sanayileşmiş, tüketim toplumuna topluma neden olmuştur. Bu bağlamda da bilim düşüncesinde insanlığın hep ilerlemeci düşünceye dayalı hareket ederek ilerlemesinin sonuçlarının yıkıcı tehlikesine bilim düşüncesi içinde dikkat çekilmek istenir. Bu gelişimin bir ilerlemeden ziyade yıkım olabileceğine vurgu yapılır. Mary Shelley'nin (1797-1851) *Frankenstein* adlı eserinde vurgulamak istediği de ilerleyen bireyin kendi eliyle nasıl bir yıkıma yol açacağına betimlemesidir. Modern toplumda Shelley'in eserindeki yaratığın benzeri bir yol izlemiş, insanın ilerleme düzeyi arttıkça yalnızlaşmış, toplum dışına itilmiş ve aynı zamanda yeni olanla savaşını kaybetmiştir. Bilim gelişmiş ama insanın bireyciliği ve

onuru, gelişen, gelişmesine ve dönüşmesine katkı sağladığı otomat toplum yapısında anlamsızlaşarak kaybolmuştur.

Bilim düşüncesinin dönüşümü ve geleceği hakkında aslında toplumun bireylerinin zihninde hep bir kaygı olmuştur. Bilimin nelere yol açabileceğine Bertrand Russel (1872-1970), *İkarus ya da Bilimin Geleceği* adlı eserinde dikkat çekilmiştir. Ona göre bilimin insanları mutlu etmekten daha çok hâkim grupların gücünü destekleyeceği ihtimali daha yüksektir. Bilim elde edilen başarılarla kötü için bir güç olacak, iyiye bir fayda sağlamayacaktır.

Bilim insanlara, eylemlerinin seyrine karar verirken daha fazla öz-denetim, daha fazla gönül veya tutkularını gemlemek için daha fazla güç vermiş değildir. Topluluklara kolektif tutkularını tatmin etmek için daha fazla güç vermiştir, ama toplumu daha örgütlü kılarak şahsi tutkuların oynadığı rolü azaltmıştır. İnsanların kolektif tutkuları şeytanidir; bunların en güçlüleri, diğer gruplara karşı yönelmiş nefret ve rekabettir. O halde, şu anda insanlara kolektif tutkularını tatmin etmek üzere güç veren her şey kötüdür. Bu yüzden bilim medeniyetimizi yok etme tehlikesini barındırıyor (Russell B. , 2016: 51).

Bir diğer eserinde ise bilimsel gelişimin yukarıda belirlenen aşamaya nasıl geldiğini süreç olarak aktarmıştır.

Bilim ilk olarak bize makinalar yapmayı öğretmişti; şimdi de Mendel'in üretme teorisi ve deneysel embriyoloji vasıtasıyla, yeni bitkiler ve yeni hayvanlara yaratmayı öğretiyor. Çok geçmeden bu gibi metotların, bize tabiatın tek başına yarattıklarımızdan farklı ve isteklerimize uygun yeni insanlar yaratmamızı sağlayacak yeni bir kudret kazandıracacağı şüphesizdir. Psikolojik ve ekonomik teknik sayesinde buhar makinası kadar suni toplumlar yaratmak mümkün olmaktadır: İşe insan eli ve kafası karışmadan, kendi kendine vücut bulanlara hiç benzemeyen toplumlar (Russell B. 1969: 175,174-183).

Russell burada bilimsel gelişmenin toplumu nasıl dönüştürebileceğini ve sonuçlarının ne olabileceğine dikkat çekmektedir. O, bilimin insanlık için nasıl anlamlı hale gelebileceğine dair umudunu "bilim erdemin yerini alamaz, iyi bir yaşam için akıl kadar kalp de gereklidir. Kalbin olmadığı yerde bilim, insanı sadece daha akıllı bir şeytana dönüştürür " sözünde açıklar (Russell B. , 2016: 47-48).

Modern dönemin insanlığa sunduğu bilimsel ve teknik ilerleme, mo-

dern çağda yazılan ütopyalarda bir figür olarak sıkça kullanılmıştır. Ancak modern insanın gelişmesine ön ayak olan bilim düşüncesi distopyalarda bireyin özgürlüğünü engelleyen ve ket vuran şeyler olarak karşımıza çıkar. Korku ütopyalarında tasarlanan düzende devlet aygıtı mutlak bir keskinlik ve bilimsel bir mutlakiyetçilik içinde işler. Bu sistemin dışına çıkabilmek olanaksızlaştırılmıştır. Eserlerde bireylerin kimlikleri ve adları yok edilmiş, bireyler sıradan rakamlarla ifade edilmiş, uzayın içindeki her olay ve olgu, zaman ve mekân salt bir rakamsal düzlemde ele alınarak kimlik ve kişilik kazanmaktan yoksun bırakılmıştır.

2. Rönesans Ütopyalarında Bilim Düşüncesi

Bilim düşüncesinin Rönesans'la beraber değişim geçirmesi ütopyaların eğitim ve bilim anlayışına yansımıştır. Bu ütopyalarda belirgin en temel özellik devletin eğitim üzerine şekillendirildiğidir. Rönesans ütopyaları içinde ortaçağdan kopuşu içermekle beraber yeniyi de bünyelerinde barındırırlar. Ütopyalarda devlet yönetiminden ahlaka her şey eğitim bakışlı temellendirilir. Eğitimin amacı devleti korunaklı halde tutabilmektir. Bilim ise ideal devlette yönetimin amaçlarının gerçekleşmesini sağlayan eğitim ve gelişime katkı sağlamaktır.

Rönesans düşüncesinde ortaya çıkan ütopyaların salt bilime dayalı bir devlet tasarımı ile oluşturulan ütopya ve bilim önemli olmakla beraber esas amacın bilim değil toplumun özdeşliğine ve eşitliğine vurgu yapan toplumsal ütopyaların olduğunu söyleyebiliriz (More, 2008: 96. Campanella, 2013: 25,32-33,33,43). Birincisine en güzel örnek Bacon'ın *Yeni Atlantis* adlı eseri iken, ikincisine örnek olarak diğer ütopyalar verilebilir.

Bacon'ın Yeni Atlantis eserinde ideal toplumunun temelini oturttuğu şey "Süleyman Evi" adını verdiği kurumsal yapı ya da "Altı Gün Çalışmaları'dır" (Bacon, 2004: 61-63). Süleyman Evinin amacı nesnelerin gizli sebeplerini incelemek, bilimin sınırlarıyla insanoglunun gücünü olabildiğince genişletmektir. Süleyman Evinin amacı eserde şöyle tarif edilir: "Bütün şeylerin gerçek mahiyetini keşfetmek, Tanrının eserlerini daha da yüceleştirmek ve insanlara bu eserleri kullanırken yol göstermektir" (Bacon, 2004: 63).

Bacon amacını gerçekleştirmek için genel felsefesi ile uyumlu bir devlet tasarımı içinde olmuştur. O, bilgiyi elde etmede "bilmek egemen ol-

maktır” söylemine dayalı olarak yeni bilim düşüncesinde sınıyıcı tümevarıma dayalı, kesin kanı vermeyen bir olgu ile tabiat araştırması yapma arayışı içindedir. İdeal devletindeki bilim anlayışında hep bu olgu ile hareket ederek deney ve gözlemi temel almıştır. Devletin ideali içinde doğada her ne varsa araştırma alanının içerisindedir ve bunu bilim sağlayacaktır. O, ticaretin devlette niçin yapıldığını beyan ederken şöyle der.

Biz ne altın, ne gümüş, ne elmas ne de ipek, baharat, ya da diğer mallar için ticaret yapıyoruz. Biz yalnızca, Tanrı'nın ilk yarattığı şey olan ışık için, yani daha doğrusu, dünyanın her yerinde ortaya çıkan gelişmelerin ışığını elde etmek için bu işi yapıyoruz (Bacon, 2004: 63).

Bacon'ın Yeni Atlantis'inde yapmak istediği şey tabiatı yeni metotla iyi bir şekilde araştırıp, inceleyerek onu insanın egemenliğine sunmaktır. Kilise otoritesi ve Aristocu tümdengelim mantığına başkaldıran Bacon, gözlem ve deneyimin bilgi edinmede önemli olduğunu savunarak bu yöntemin temellerin atmıştır. Ancak bu metodun savunulmasında sırf epistemolojik bakış ile bakmak yerine sosyal boyutu ile beraber ele almak lazımdır (Demir, 2015: 34,35). Bacon bilim anlayışındaki yeni metodunu bir diğer eseri olan *Novum Organum*'da 'tabiatın çok gizli ve el değmemiş kısımlarına nüfuz etmek için, çok kesin ve dikkatli bir yöntem ile kavramları ve önermeleri şeylerden çıkarmak gerekir' kuralıyla belirlemiştir (Bacon, 1999: 11). Bloch, Bacon'ın yeni bilim anlayışını dünyanın efendisi olmak, şeyler üzerinde kendi gücünü göstermek ve bize hizmet etmesi için nesnelere dönüştürmektir. Dünyanın efendisi olmak için doğaya boyun eğmek gerekir. Doğaya boyun eğmek ise karşıtı doğaya boyun eğdirerek gerçekleştirilir. Doğaya boyun eğdirmede ancak onu tanımakla gerçekleştirilebilecektir sözleriyle değerlendirir (Bloch, 2002: 94). Mumford (1895-1990) ise Bacon'ın hayal ettiği devleti teknik adamlardan, bilginlerden, hekimlerden, askerlerden kurulu, bütün parçaları insan etkinliğinden oluşan bir makine yönetmektedir şeklinde tanımlamıştır (Mumford, 1996: 188,189,200. Akşit, 1973: 48-49). Bakıldığı zaman dönemin insanı doğayı anlamada kendini ön plana koymuş, şekillenen değil, merkeze kendisini alarak şekil veren insandır.

Ütopyadaki bilim aslında yeni bilimin karakterine uygun olarak Hıristiyan Batı geleneğinde ortaya çıkmış olan eski düşünce ve bilim anlayışına bir karşı çıkış içerir. Bir başka ifadeyle Ortaçağ'da kullanılan yöntem-

lerle üretilen bilgi anlayışına ve sonuçlarına toptan bir karşı çıkıştır. Tıpkı Bacon'da olduğu gibi More'un ütopyasındaki ütopyalıların bilimsel bakış açıları da, doğada doğrudan gözlemlenebilir olaylar üzerine temellenmektedir. O, ütopyalılar ortaçağ düşüncesinde yer alan metafizik temellendirmeler, olmayanı var sayma, kavram daraltma, kavram genişletme gibi yöntemlere başvuruyorlar sözlerle Ortaçağ düşüncesi boyunca tartışılan bilgi felsefesindeki tümeller, adcılık gibi kadim sorunlardan kopuş ve yeni olan anlatılır düşüncesiyle yeni bilimin mantığını anlatmaktadır (More, 2008: 104. Pala, 2015: 79).

Bilim düşüncesinin bu dönem ütopyalarında görünen işlevsel amacı ise devlette yeni bilim düşüncesi ile beraber ilerlemeci insanın amacını gerçekleştirmektir. Sanayileşme ve modern dönemde karşımıza çıkacak olan bilimsel buluşlar bu dönemde gerçekliğe geçmesi gereken hayali tasarım olarak yer almaktadır. Güneşi ve ayı gözlemleyen aletler, gökyüzünde uçan aletler, yağmur ve fırtına olaylarını tahmine yarayan aletler fikri gelişir. Aslında yeni gelişen olgusal durum, Tanrı'ya değil de, doğaya hâkim olmak isteyen yeni gelişmeci modern bireyin ayak izleridir. Bilimin amacı doğayı olduğu gibi anlamak ve yarar elde etmek amaçlı olmalıdır. Rönesans ütopyalarında kurgu olan bilimsel şeylerin ilerleyen yakın dönemde hayal edilenin de ötesinde gerçekleşecek olmasıdır.

Bir diğer Rönesans ütopyası olan Güneş Ülkesi'nde de bilim düşüncesi ile eğitim düşüncesi yine iç içedir. Güneş ülkesinde devlette üç önemli bakanlık söz konusu olup, bunlar Kuvvet, Sevgi ve Bilgelik- (akıl) bakanlığıdır. Bilgelik (Akıl) bakanlığının görevi bilim ve sanatla ilgili sorunlarla ilgilenmektir. Serbest mesleklerin, el zanaatlarının, bilim işlerinin, devlette okulların yönetimi ve bilim dallarının başındaki uzmanların denetlenmesi onun görevi altındadır. Devlette bilimi yapılan alanlardaki uzmanları da astrolog, kozmograf, matematikçi, geometrici, tarihçi, ozan, mantıkçı, söz ustası, gramerci, hekim, fizyolog, politikacı, ahlakçı olarak sıralamaktadır. Ayrıca "bilgi" adı verilen tek bir kitapta bütün bilimler şaşırtıcı bir açıklıkla özetlenmiş, kentin iç dış yüksek alçak bütün duvarları bu bilimlerin türlü yönlerini gösteren resimlerle süslenmiştir. Sevgi bakanının görevi ise bilimsel veriler ışığında çocuk eğitiminden başlayarak vatandaşları eğitmektir (Campanella, 2013: 68-70).

Campanella'nın sunduğu ideal tasarımın da bilim ilkesi ekseninde

devletle uyumlu kendi ile barışık insancıl kişileri toplum için hazırlamak olduğu söylenebilir.

3. Korku Ütopyalarında Bilim Düşüncesine Bakış

Korku ütopyaları öncesi gelişen sosyalist ütopya geleneği, Rönesans ütopyalarındaki sınıfsız ve mülkiyetin olmadığı devlet ve toplum anlayışına Bacon'un bilim anlayışını ekleyerek sosyalist devlet teorilerine ve sosyalist ütopyalara da kaynaklık etmiştir. Aslında Bellamy ve özellikle Wells'in ütopyaları bilimin önderliğinde sosyalist bir devlet algısını öngörür. Wells'in hayali bilimsel olarak planlanmış ve biçimlenmiş bir dünya devletinde onunla uyumlu işleyen bireydir. Wellsci ütopya geniş ölçekli, merkezi, bürokratik ve otomatiktir. Bilim adamları ve teknisyenlerden oluşan güçlü bir seçkinler tarafından yönetilmektedir (Kumar, 2006: 329,275-356). Wells yeni olan şeye vurgu yapmakta, o artık yeni ütopyacılığın Bacon'a dayalı ütopya olduğunu, bilgiğe dayalı ve gücü sürekli büyüyen bir dünya olduğunu vurgular. Ona göre yeni ütopya organize bilim tarafından yönetilen dünyadır. Platon'un filozofu kral yapan dünyasını tamamlamaktadır. Yeni ütopya filozofu değil, bilimsel felsefeyi kral yapmayı dener diye düşünmektedir (Kumar, 2006: 320). Sonuçta Wellsci ütopyanın bilimden aldığı güce dayalı otomatlığına itirazda burada başlamaktadır. E. M. Foster (1879-1970) *Makina Duruyor* adlı eserinde insanlıktan çıkmış makine uygarlığına Wellsci dünya devleti fikrine itiraz eder. Bu itirazlar ise korku ütopyaları dediğimiz sürece bizi taşımıştır. Kumar'da Rönesans ütopyalarından ilham alarak yola çıkılan ve sonucu korku imparatorluğu olan süreci aşağıdaki şekilde izah etmiştir.

İnsanlar, takdir ettikleri hayvanlar gibi olmaktan çok, gerçekten tanrılar gibi olabilirlerdi. Bu yüce yeteneklerini akıllı kullanmalarına bağlıydı. Ancak akılda eski rasyonalist, tümenden gelimci tarzda düşünülmemeliydi. Çok fazla Platon etkisi altında olan ütopyaların hatası da buydu. Artık tek bir gerçek akıl anlayışı olabilir: Bilimsel, deneyci, denemeci akıl. Platon'un ütopyası Bacon'un ütopyası ile karıştırılmak zorundaydı. Modern ütopya filozofu değil bilimsel felsefeyi kral yapar (Kumar, 2006: 356).

Bu yoruma bakacak olursak aslında Kumar'ın ütopya düşüncesinin değişim ve gelişimindeki dönüm noktasını, bilim düşüncesinin ütopyada asıl olduğu fikrini net bir şekilde dile getirmiş olduğunu görürüz. Modern

ilerlemeci birey bilimin olumsuz kullanılmasıyla aynı zamanda korku ütopyalarına da zemin hazırlamıştır. Korku ütopyaları, bir sınıfın elinde kral olan, insanı dönüştüren aynı zamanda yıkımına da neden olabilecek olan bilimsel felsefenin rolüne yapılmış itirazlardır. Russel'ın *Endüstri Toplumunun Geleceği'nde* makineleşmiş bir topluma olan eleştirisinin gayesini devlet-birey ikileminde geleceğin en önemli sorunu, mekanik örgütlenme düzenini kişisel özgürlük ve mutluluğun hizmetine nasıl koyabileceğimizdir sorusuna cevap aramak olarak sunmaktadır (1979: 10).

Korku ütopyalarında kurgulanan devlet yapıları tekçi, monist, ve otoriter şekilde tasarlanmıştır. Devlet içinde siyasi yetkiyi (iktidar) kullanan kişiler, belli bir azınlık, tek parti veya parti içinde polit büronun tek elindedir. Devlete yön veren olgular partinin felsefesi içinde şekillenmekte, devlet parti özdeşliğine gitmektedir. Devlet içinde birey, bireyin hakları, bireyin özgürlüğünden bahsedilememektedir. Eğer toplumda birey hisseder ve aykırı düşünürse toplum sarsılacaktır. Bu bağlamda distopyada bilim düşüncesi de devlete hizmet ettiği kadar vardır. O halde distopyada bilim ne kadar kendisine yer edinmiştir, ne tür bir işleve sahiptir? Bilim her zaman iyi ve yararlı mıdır? soruları anlamlı hale gelmektedir. Bu sorular distopyalar bağlamında cevaplanmaya çalışılacaktır.

Devlet aygıtının mutlaklığı bu distopyalara bakılırsa Huxley'de (1894-1963) cemaat, özdeşlik, istikrar, (Huxley, 2000: 23,28,70,71), Orwell (1903-1950) da her şeyin belirli kurala bağlandığı ve zorunlu döngüsel gerçekliğinden çıkamadığımız, insanın her anını beyninde hissettiği parti ve yöneticisi, (Orwell, 2006: 29,31,136) Zamyatin'de (1884-1937) çarpım tablosuna uyumlu yasalara göre işleyen matematiksel gereklilik içinde işleyen hal şeklinde yansıtılır (Zamyatin, 2011: 53). Adorno'da (1903-1969) korku ütopyalarında oluşan bu toplumun sınıfsal yapısını "toplumun çocukları olan insanlar, artık toplumla diyalektik bir çatışma içinde bulunmaz. Zaten aynı töze sahiptir toplumla. Her türlü antitezi içine çekip eriten kolektif totalitenin bu uysal temsilcileri kesinlikle mecazi olmayan anlamda topluma koşullanmışlardır ve egemen sisteme gelişme yoluyla sonradan uyum göstermiş değillerdir" sözü ile açıklar (Adorno, 2008: 84). Hatta teknolojik gelişmelerle oluşan iktidar (büyük birader) Tanrı'nın yerini almış, Tanrı kadar her yerde hazır ve nazır olabiliyor şeklinde otoritenin mutlaklığına vurgu yapılmıştır (Huxley, 2001: 56).

Distopyada bilimin en etkin ve gerekli olduğu durum, mutlak yönetimi sağlayacak ve devlet otoritesini sağlamlaştıracak olan, zihinsel ve işlevsel argümanları sağlamaktır. Zihinsel bağlamda bilim; polit büronun, devletin mutlaklığını sağlayacak olan zihinsel delillendirmeyi sağlamalıdır. İşlevsel olarak bilimin diğer amacı ise zihinsel olarak dillendirdiği devlet sistemini ayakta tutacak, bireyleri aykırı düşünmeye itmeyecek olan sosyal, siyasal, sistemsel aygıtları hayata geçirmektir. Korku ütopyalarında yöneticiler, anarşi çıkarmaktan öte, istikrara ulaşmak için bilimsel yöntemlerle, kişisel, nihai, gerçekten devrimci bir devrim istemektedirler (Huxley, 2000: 11. Huxley, 1990: 233).

Korku ütopyalarında öne çıkan istikrarlı devlet aygıtının işlemesi için aslında bilim düşüncesi ile paralel işleyen yeni keşif ve ihtiyaçlara da ihtiyaç duyulacaktır. Bunların eserler dikkatli şekilde ele alınırsa aşağıdaki şekilde sınıflandırıldığı görülecektir.

Devlette bireyleri çocukluktan itibaren devlet içinde ki görevlerine hazırlayan, sorgulamadan yoksun, devlette ait oldukları sınıflarının görevine uygun davranacak itaati sağlayan, mutlak bir ödev algısıyla hareket eden bireyler yetiştiren şartlandırma tekniği ve bu tekniğin devamında görevlerini mutlak itaat haline getirecek olan telkin (hipnotizma) tekniği bilim düşüncesinin ilk amacı olarak göze çarpar.

Huxley'de özdeşlik ve istikrarı sağlayacak şartlandırmaya dayalı bilim anlayışı Londra Merkez Kuluçka ve Şartlandırma Merkezinde sağlanmaktadır. Her birey yazgısına uygun şekilde devlet için hazır hale getirilmektedir. Bokanovski işlemleri toplumsal istikrarı sağlayan en önemli şeydir (Huxley, 2000: 28). Sosyal belirleme odaları yeni Pavlovcu şartlandırma metoduyla yazgısı belirlenen bireyi görevine hazırlamaktadır (Huxley, 2000: 18-19. Huxley, 2001: 105-125). Onun işçi sınıfı hakkında dile getirdiği düşüncede aslında bilimin distopyadaki işlevsel boyutunu açıklar. “Yazgıları, tropik bölgelere göç edecek, madenci, asetatlı ipek dokumacısı ve demir çelik işçisi şeklinde belirlenmiş oluyordu. Sonra da beyinleri, bedenlerinin seçimini pekiştirecek şekilde işleniyordu... Tüm şartlandırmaların amacı insanlara kaçınılmaz toplumsal yazgılarını sevdirmektir” (Huxley, 2000: 30). Orwell'da benzer düşüncede olup Parti yöneticisinin “maddeye egemeniz, çünkü akli denetliyoruz, Gerçek insan kafasının içindedir. Doğa yasalarını biz yaparız” (Orwell, 2006: 231) sözleri doğayı

anlama, ona boyun eğdirme ve bilim üretmenin belli bir ideoloji içinde yapıldığını gösterir.

Bilim düşüncesinin bir başka işlevi ise devlet içinde bulunan bireyleri konumlarına uygun şekilde, ait oldukları hiyerarşinin gereklerine uygun görevlendirecek, yönetimin işleyişini kolaylaştıracak bir bilim dalı kurma düşüncesi bilim düşüncesi içinde düşünülmüştür. Öztürk'ün söylemiyle bu eserlerde bilim düşüncesi, insandan kopartılan, insani amaçtan soyutlanan bilimsel geleceğe vurgu yaparlar (Öztürk, 2006: 210). Bilim gelişmiş ancak insana mutluluk vermek yerine azınlıktaki bir kısım elitist yöneticinin hedefleri doğrultusunda mutlak iktidar erkine hizmet eder konuma gelmiştir. Huxley otoritenin amacını (bilimin konumunu) daha sonra tekrar Cesur Yeni Dünyayı ele aldığı eserinde diktatörler listeye bilimide ekledi ve böylece embriyoların bedenlerini, çocukların reflekslerini ve çocuklarla yetişkinlerin zihinlerini manipüle ederek otoritelerini güçlendirebildiler demektedir (Huxley, 2001: 153). Çünkü yukarıdaki gibi bilimin elinde manipüle edilen bir toplum diktatörüne aşık olacak, yetişince köleliklerini sevecek, gelinen bu aşamada gelecekte şartlar ne olursa olsun toplumda oluşan durumu değiştiremeyecektir.

Bilimin devletteki bir diğer hedefi insanları mutlu edecek uyuşturucu türü bir hap soma ile insanları uyuşturmak, (Huxley, 2000: 92,112,306) insanı standartlaştırmak ve devletin yönetimini kolaylaştırmak için nüfusun sabitlenmesi ve kontrol altında tutulmasını sağlayan bir doğum-kontrol yöntemi üretimi olarak sıralanmaktadır.

Bilim ve akıl düşüncesi devlette istikrar ve özdeşlik sağlandıktan sonra, bilime dayalı düşünce bırakılmış, devlette diğer hususlar bilim dışında kalınarak işletilmektedir. Şartlar ne olursa olsun ahlak eğitimi asla ussal olmamalıdır (Huxley, 2000: 50), Tarih saçmalaktır, “aile, tek eşlilik, romantizm. Her yerde bir özel hayat, her yerde bir ilgi odaklanması, itki ve enerjinin dar bir kanala yönlendirilişi” (Huxley, 2000: 60,67) gibi fikirler akıl ve bilimsel düşünüşün dışında toplumu yönlendiren otoriter devlet fikirlerinin yansımalarının sonucu olarak görülebilir.

Devlette bilim düşüncesi salt devletin kontrolüne has kılınmıştır. Bireylerin bilgi edinmesine imkân tanınmamıştır. Orwell'in devletin ideolojisinde dile getirdiği temel kurallardan biri olan ‘bilgisizlik kuvvettir’ sözü buna hizmet eder. Bu ise ikinci dayanak olan ‘özgürlük köleliktir’ vurgu-

sunu da dayanak olabilmektedir (Orwell, 2006: 95). Bilim devletin istediği kadar vardır. Yeni Bir Biyoloji Teorisi Dalı isimli eser hakkında devlet yöneticisinin, yazarın amaç kavramına matematiksel yaklaşımı yenilikçi ve ustaca fakat aykırı ve sosyal düzen açısından bakıldığında tehlikeli ve yıkıcı sözü devlet ve bilim ilişkisinin net yansıması sayılabilir (Orwell, 2006: 233). Diğer taraftan bilim-devlet ilişkisini açıkça yansıtan bir başka düşünce şudur.

Değişmek istemiyoruz. Her değişim istikrar için bir tehdit unsurudur. İşte size yeni buluşları uygulama konusunda temkinli davranmamız için bir sebep daha. Salt bilim konusunda yapılan her buluş, yıkıcılık potansiyeli taşır, bazen her bilim dalına olası bir düşman muamelesi yapmak gerekir. Evet, bilme bile (Huxley, 2000: 291). Ben gerçeğe ilgilenirim bilimi severim. Ne var ki gerçek, bir tehdittir, bilim ise kamu için tehlike oluşturur. İstikrarı tarihte bilim sağlamıştır ama bilimin bozmasında müsaade edilememelidir (Huxley, 2000: 294).

Distopya'da devletin istikrarı kaybetmesi, özdeşlik ve istikrardan yalpalaması da bilimin düşünüldüğü düzlemde işlememesinin sonucudur. Aykırı bireylerin özgürlüğünü, geçmişi, farklı şeyleri istemesi bilimin verilerinin sapmasının sonucudur.

Fiziksel bir eksiklik, zihinsel bir aşırılık yaratabilirdi. Sanki süreç, tersine de işleyebiliyordu. Zihinsel aşırılık, kendi amaçları doğrultusunda, kasti bir yalnzlığın gönüllü körlük ve sağrlığını, yapay zevklerden el çekme iktidarsızlığını doğurabiliyordu (Huxley, 2000: 102).

Aşırı mükemmellik ve kusursuzluk peşinde koşmanın sonuçta ütopyayı istenilmeyen bir toplum düzenine götüreceği distopyalarda vurgulanır. Bu amaca ise bilim düşüncesi ile ulaşmak istenir. Ancak mutlak düzenin karşıt bireyleri getireceği düşüncesi de gözden kaçırılmamalıdır. Huxley, Orwell, Zamyatin vb. yazarların hayalini kurduğu ütopyalarda mekanik ve biyolojik kontrolün sıkıcı ve anlamsız bir yaşam ve hayata yol açacağını, bunun da devamında bir karşı tedaviyi gerektireceğidir (Mumford, 1996: 385. James, 2009: 272,273). Diğer bir deyişle mutlak iktidardan hareket ederek korku toplumu oluşturan sistemler sonucu ne olursa olsun kendi karşı ütopyalarını yaratacaklardır.

Sonuç

Platon etkisinde yazılan ütopya tarzı devlet felsefesi eserleri Rönesans döneminde tekrar ele alınmışlardır. Rönesans ütopyaları eşitlikçi, mülkiyet ve aileyi yok sayan fikirleri ile sosyaliste ütopyalara ve sosyalist devlet teorilerine ilham vermişlerdir. Aynı zamanda bu eserlerde göze çapan husus yeni bireyin, bilimi temel alarak ilerlemeci insana da zemin hazırlamasıdır. Korku ütopyalarında, ütopyalarda tasarlanan devletin iktidar erklerinin amaçlarının nasıl kötülüğe dönüşeceği amaçlanır. Bu eserlerde bilim otoriter devlet yönetiminin gereklerine uygun şekilde tasarlanarak istikrar ve özdeşlik korunmak istenir. Modern gelişmeci bireyin bilimi temele alarak onunla oluşturduğu siyasal devlet sistemlerinin korku ütopyalarında baskı, zorbalık ve bireyleri zorunlu görevlerine hazırlayan bir aygıtla dönüşeceği vurgulanır. Bilim salt kendi amacından sapmış ideolojik bir aygıt haline gelmiştir. Bilimin iktidar tarafından nasıl kullanıldığı problemi önemli hale gelmektedir. Bu düşünceler ışığında bakıldığında insanlığın her eyleminin sanat, bilim, edebiyat istenilirse nasıl kötü olabileceği, ideolojiler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılacağı akıldan çıkarılmamalıdır. Ütopyadan distopyaya evrilen düşüncede bilimin olumsuzlaşmasında da bilimin kendisi değil bilimi kullananlar buna neden olmuşlardır.

Kaynaklar

- Adorno, T. W. (2008). *Edebiyat Yazıları* (çev. S. Yücesoy & O. Koçak). İstanbul: Metis Yayınları .
- Akşit, G. (1973). *Edebiyatta Ada*. İstanbul: Sinan Yayınları.
- Aristoteles. (2015). *Politika* (çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Bacon, F. (1999). *Novum Organum* (çev. S. Önal Akkaş). Ankara: Doruk Yayınları.
- Bloch, E. (2002). *Rönesans Felsefesi Üzerine* (çev. H. Portakal). İstanbul: Cem Yayınları.
- Bocon, F. (2004). *Yeni Atlantis* (çev. C. Saraçoğlu). İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- Campanella, T. (2013). *Güneş Ülkesi* (çev. S. Bağdatlı). İstanbul: Say Yayınları.
- Demir, Ö. (2015). *Bilim Felsefesi*. Bursa: Sentez Yayınları.
- Flew, A. (1995). Platon. *Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri* (haz. & çev. N.

- Muallimoğlu). İstanbul: M.Ü.İ.F.V. Yayınları.
- Güçlü, A. E. (2003). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Huberman, L. (2008). *Sosyalizmin Alfabeti* (çev. H. İlhan). Ankara: Alter Yayıncılık.
- Huxley, A. (1990). *Ada* (çev. S. Akar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Huxley, A. (2000). *Cesur Yeni Dünya* (çev. Ü. Tosun). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Huxley, A. (2001). *Cesur Yeni Dünyayı Ziyaret* (çev. S. Kılıç). İstanbul: İthaki Yayınları.
- James, F. (2009). *Ütopya Denen Arzu* (çev. F. B. Ayder). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık* (çev. A. Some). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya* (çev. A. Galip). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- More, T. (2008). *Ütopya* (çev. N. Uçansoy). İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- Mumford, L. (1996). *Makine Efsanesi* (çev. F. Oruç). İstanbul İnsan Yayınları .
- Orwell, G. (2006). *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* (çev. N. Akgören). İstanbul: Can Yayınları.
- Öztürk, F. (2006). *Ütopya ve Eğitim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Pala, H. (2015). *Ütopyalar Tarihi*. İstanbul: Gece Kitaplığı.
- Platon. (1997). *Kritias* (çev. E. Güney & L. Ay). İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Platon. (1997). *Timaios* (çev. E. Güney & L. Ay). İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Platon. (2000). *Devlet* (çev. S. Eyuboğlu & M. A. Cimcoz). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2007). *Yasalar* (çev. S. Babür) . İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Riot-Sarcey, M. B. (2003). *Ütopyalar Sözlüğü* (çev. T. Ilgaz). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Russell, B. (1969). *Bilimden Beklediğimiz* (çev. A. Yakalıoğlu). Ankara: Varlık Yayınları.
- Russell, B. (2016). *İkarus ya da Bilimin Geleceği* (çev. N. Osanyan). İstanbul: BGST Yayınları.
- Russell, D. v. (1979). *Endüstri Toplumunun Geleceği* (çev. M. Ölçer). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Zamyatin, Y. (2011). *Biz* (çev. F. Tülek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Öz: Düşünce tarihinde ütopyacılık fikri siyaset felsefesinin önemli çabalarından biridir. Platon'un Devlet ve Yasalar adlı eseri ilk ütopya eseri olarak görülmektedir. Rönesans düşüncesi ile insanın temele alınarak bilim düşüncesinin değişmesi, düşüncede yeniliğe gitmesi, ütopya düşüncesini yeniden ele alınıp değerlendirilmesini de beraberinde getirmiştir. Rönesans döneminde Thomas More'un "Ütopya" isimli eserinden başlayarak ideal devlet düzeninin oluşturulmasında bilime devlette nasıl yer verileceği düşüncesi tartışılmıştır. Hatta devlette düzenin sağlanması bilim üzerine temellenen eğitim algısı üzerine kurulmuştur. Bacon'ın "Süleyman Evi" olarak adlandırdığı kurum modern bilimle temellenen bir akademi olarak görülmüştür. Batı düşüncesinin temelinde yer alan bilim algısı ütopyik devlet sistemlerinde de kendisine yer bulmuştur. Ancak sosyalist ütopyaların etkisiyle kurgulanan ve bu kurgudan hareketle kurulan sosyalist devlet düşüncesine karşı bir eleştiri olarak yazılan yirminci yüzyıldaki distopyalarda bilim ve eğitim düşüncesine yer vermişlerdir. Distopyalar bilimi ideolojik bir tutumla ele almış, bilim ve bilim adamları devletin emrine sunulmuştur. Bilim devletin ideolojisine ne kadar hizmet ediyorsa o kadar vardır düşüncesi temel kılınarak, bilim devlet tekeline alınmak istenmiştir. Bu husus özellikle de Orwell'in 1984, Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya, Zamyatin'in Biz adlı vb. distopya eserlerinde açığa çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, distopya, devlet, bilim, Rönesans.

